

Ezüstkalászos gazdasági tanfolyam Bátyán

A modern néprajzi szemlélet a parasztság kultúrájában nemcsak a megőrzés, de a megújítás tendenciáit is figyelembe veszi, s a hagyományos elemek, jelenségek mellett azokat a hatásokat is, amelyek a parasztságon kívüli régiókból érkeznek. Az iskolai oktatás néprajzi jelentőségére Ortutay Gyula is felhívta a figyelmet, hiszen nyilvánvaló, hogy a népiskola többet adott a szociológiai értelemben vett „ünnepi” és „fölsleges” tudásnál. „Igen tanulságos vizsgálat lenne, ha kikutatnánk, hogy egy-egy paraszti közösség nemzedékeiben az iskolázás utáni évtizedekben mennyi marad meg az iskolai nevelés tényeiből (ez kevésbé érdekes), és mennyi marad meg a paraszti családtól, falusi közösségtől örökölt hagyományokból...”¹

A közelmúltban jutott hozzám Szávai Ferenc érdekes tanulmánya.² Ennek mellékletei között pedig egy helyi jelentőségű bizonyítvány ragadta meg a figyelmem. Az okiratot 1937. február 21-én állították ki Bátyán, s benne tanúsítják, hogy Zsebics Pál bátyai lakos 1936. november 28-tól 1937. február 28-ig elvégezte a háromhónapos mezőgazdasági tanfolyamot. Nem más ez, mint az ezüstkalászos gazdatanfolyam dokumentuma. Ezek után arra voltam kíváncsi, vajon élnek-e még a hajdani ezüstkalászosok közül, s ha igen, mi a véleményük erről az oktatásról, de leginkább az izgatott, volt-e hatása az itt tanultaknak a mindennapi mezőgazdasági gyakorlatra.

Az említett bizonyítvány tulajdonosa (utcánkbeli) már meghalt. Kitűnő gazda volt, ő nevelte a községi bikákat, neves fűszerpaprika-termelő és -kikészítő hírében állott, de értett a szőlőoltáshoz is. Mivel Zsebics Pál tizennyolc éves korában járt a tanfolyamra, kor- és iskolatársai ma hetven éven felüliek. Szerencsémre Ivó János egykori ezüstkalászos gazdában olyan segítőtársra akadtam, aki kérésemre összehozta a „tanfolyamtalálkozót”.

Az egykori tanfolyam résztvevői közül nyolcan jöttek össze Guzsván Mihályéknál, név szerint a következők: Guzsván Mihály 72 éves, Harangozó Pál 73 éves, Tupcsia Menyhért 71 éves, Igaz János 78 éves, Ivó János 68 éves, Gallai Géza 72 éves, Maros István 70 éves, Haszán István 70 éves. Valamennyien köztisztviselőben álló egykori gazdák, ma tsz-nyugdijasok, s emellett közelemből akadtak közöttük egyházközségi képviselők, tsz-vezetőségi tagok, egyikük tanácsai tisztviselő is volt.

A találkozó baráti koccintással kezdődött, majd Tupcsia Menyhért javaslatára elmondunk egy miatyánk-üdvözlégyet. Ezután a kérdések és a válaszok bekapcsolt magnetofon mellett hangzottak el.

¹Ortutay Gyula: Az ifjúság és a folklór (In: Fényes tiszta árnyak 391. old. Szépirodalmi Bp., 1973.)

²Szavai Ferenc: Arany- és ezüstkalászos gazdaképzés. Honismeret, 1990. 2-3. sz. 61-66. old.

³Uo.

Szávai Ferenc írja, hogy a „községek kérésére három hónapos időtartammal”³ 1928-tól indultak mezőgazdasági tanfolyamok, s résztvevői 1937-től nevezhették magukat „ezüstkalászos gazdák”-nak.

A bátyai főjegyző 1936-ban kérte, hogy legyen itt is egy ilyen tanfolyam – emlékezik Guzsván Mihály –, mert az országban már több helyen volt. Miske megelőzött bennünket – fűzi hozzá Haszán István. Ott már működött a Hangya is, segítségével malmot építettek, marhahizlalás folyt...

Bátya népe a tanfolyamról az egyik vasárnapi „templom előtti” hirdetésből értesült, majd a tanítók látogatták meg azokat a családokat, ahonnan számíthattak jelentkezőkre. A tanfolyam kezdetét az őszi mezőgazdasági munkák befejezésének időpontjára tették.

Igen sokan jelentkeztünk, voltunk vagy hetvenen. Alig fértünk a padokban – mondja Ivó János. Volt közöttünk tizenhat éves gyerek, meg gyerekes apa is, de aztán, mikor elkezdődött a komoly tanulás, sokan kimaradtak. Volt, aki csak négy elemi végzett, de pl. Takács Ágoston, Gallai Géza, Guzsván Mihály polgári iskolai végzettséggel ült be tanulni. Guzsván Mihályt az apja küldte a tanfolyamra. Az öreg Guzsván ugyanis nyolc évig egy uradalomnak volt a „vezetője”. Tudta, mit jelent a mezőgazdasági szakismeret.

Ez a nagy érdeklődés azt mutatja, hogy az 1930-as években Bática népe már nem vallotta azt a korábbi felfogást, miszerint a paraszti munkát nem lehet könyvből megtanulni. A polgárit, vagy mezőgazdasági tanfolyamot végzett gazdákra sem nézett már úgy mindenki, mint olyanokra, akik „rangra vágnak”, el akarnak szakadni a falu népétől.

A mezőgazdasági szaktudás azért került az érdeklődés előterébe, mert Bátyán – középkori előzményekkel – a XVIII. századtól intenzív kertgazdálkodás folyik. S itt, amikor 0,7 kh föld jutott egy-egy főre, a lakosság fele föld nélküli volt, nem mentek el az emberek vidékre cselédnek, béresnek, ipari munkásnak, mert a fűszerpaprika-termelés és -feldolgozás szinte mindenkinek adott munkát egész évben, a keresetet csak a nyári, vidéki nagy aratásokon, nyomtatásokon, csépléseken szerzett részesedéssel kellett kiegészíteni. Egy 1935-ben a földművelésügyi miniszternek írt beadványukban büszkén vallják, hogy „a fűszerpaprika-termelés és -feldolgozás valóságos szakmunka, – bár hozzáteszik – „amelynek ismerete apáról fiúra száll”.

Az ezüstkalászos tanfolyam óráit hetenként három alkalommal: kedden, csütörtökön és szombaton tartották az elemi iskola egyik osztályában, ahol két helyiséget egy deszkafal szétnyitásával színházteremmé lehetett átalakítani.

A tanítás órarend szerint folyt. Baksa Gergely és Mádi Balázs tanítók oktattak, az egészségügyi ismereteket meg dr. Vitéz László községi orvos tanította. Mindehhez máig becsben őrzött, és azóta is sokszor forgatott tankönyveket kaptak a hallgatók. Emlékeznék arra, hogy tanultak növénytant, állattant, földrajzot, számtant, mértant, valamint háziipari ismereteket. Ez utóbbit egy Kovács János nevű bognár műhelyében, ahol szerszámnyeleket, lőcsőket faragtak. Itt gyakorolták a kosárfonást is. A tanítók az órákon feleltettek, s aki nem tudott, az szégyellhette magát társai előtt.

A tanfolyam záróvizsgáját ünnepélyesen rendezték meg. Ezen jelen volt Pádár szakfelügyelő Bonyhádról, a kalocsai főszolgabíró, a helyi főjegyző, a plébános, s egy ideig a szülők is hallgathatták a vizsgázókat. Ennek során ketten verset mondtak. Pádár szakfelügyelő Harangzó Páltól azt kérdezte: mi a sejt, és mi az asszimiláció. A hetvenhárom éves kérdezett még ma is emlékszik a kérdésekre, s a rájuk adott szabatos válaszra. Ezután oklevelet és ezüstkalász jelvényt kaptak a résztvevők. A legjobbak még jutalomban is részesültek. Igaz János pl. öt kg – akkor újnak számító – „aranyözön” kukorica-vetőmagot, Guzsván Mihály 10 kg lucerna- és 25 kg kukorica-vetőmagot kapott, Takács Ágostonnak pedig zsebórárt adtak jutalmul.

Ezen a tanfolyamon ismerték meg a ló- és a szarvasmarhafajtákat. „Addig csak azt tudtuk: ló vagy marha. Aztán láttuk a kepeken, milyen a nóniusz, a lipicai, a parlagi ló, a szimentáli, a hazai pirostarka, a bonyhádi, a szürke magyar szarvasmarha. Később, ha lovat vagy marhát láttunk, már azt is figyeltük, milyen fajta” – mesélte Guzsván Mihály.

S vajon milyen újításokat fogadott el a falu a tanfolyam hatására? Elsősorban az őszi *mélyszántás* terjedt el. Addig ősszel alig szántottak, hisz legtöbb gazda „egyes” lóval rendelkezett. Tavasszal könnyebb is volt a munka eggyessel. Az 1930-as évek végétől kezdett elterjedni, hogy két-két gazda összefogta lovait, s őszi mélyszántást végzett. Tavasszal azután már csak simítani kellett a földet, hogy ne száradjon ki.

Másik újítás a *kukoricakapálás*ban következett be. A tanfolyamon megtanulták, hogy nem kell mélyen kapálni, a kapálás célja a gaz elpusztításán kívül a talajnedvesség megőrzése. Addig nem tudtuk, mért kell kapálni – mondja Guzsván Mihály.

Új módon történt ezután a trágyakezelés is. Régen tavasszal kihordták kupacokra, majd szétterítették, leszántották. Most pedig a téli trágyát tavasszal vagy nyáron kihordják, szarvasba rakják, leföldelik, aratás után szétterítik és gyorsan leszántják.

Ekkor kezdtek a műtrágyával ismerkedni, de ettől sokan még az ötvenes években is idegenkedtek.

A tanfolyamon tanult ún. nordfolki vetésforgót végképp *nem tudták* alkalmazni, hiszen senkinek nem volt annyi vetett takarmánya, hogy egy-egy fordulóban csak azt termeljen. (Ettől az időtől kezdve azonban növekszik a határban a lucerna vetésterülete.) Helyette az évszázados tapasztalat kialakította forgórendszert használták. Az ezüstkalászos gazdák már ennek agrárbiológiai magyarázatát is meg tudják adni. A kukorica jó előkészítés a paprikának, amely alá háromszor szántanak, s mivel a paprikaföldet sokszor kapálják, így tiszta, konkolymentes búza terem benne.

Guzsván Mihály elmondotta, hogy apja eleinte ellenezte az ő újításait: az őszi mélyszántást, kukorica töltőgetés nélküli kapálását, aztán később belátta, hogy az jó, hisz tavasszal így nem taposták le a földet, csak éppen fogsolni kellett. Bekövetkezett tehát Bátyán az a furcsa helyzet, hogy az öregek tanultak a fiataloktól.

Az ezüstkalászos tanfolyam után a bátyai gazdák egyesületet hoztak létre Zöld Mező néven. Négylevelű lóhere volt a jelvényük, s tagdíjat fizettek. Elnöke (vagy jegyzője?) Perity János, pénztárosa Igaz János lett. A jegyző afféle mezőgazdasági szaktanácsadó szerepet töltött be a faluban. Előtte Guzsván Mihályt akarták erre a posztra, de ehhez kétéves iskolára kellett volna mennie – igaz ösztöndíjjal –, ám apja nem engedte. A háború aztán az egyesületet szétzüllesztette, a tagok bevonultak katonának.

Az ezüstkalászos gazdák a falu kulturális életében elsők között vettek részt. Ők forgatták leginkább azokat a könyveket, amelyek a Faluszövetség székházának két könyvszekrényében álltak. (Az egyik szekrény felirata: A Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium Ajándéka.) Jártak a Katolikus Legényegyletbe, énekeltek a dalárdában szerepeltek a műkedvelő színelőadásokban.

1955 telén újból próbálkoztak gazdatanfolyammal. A kezdeményezés a kalocsai járási tanácstól jutott el Bátyára. Azt ígérték, hogy kétéves tanfolyam után megkapják az aranykalászt. A tanfolyamot Dimitrov György, a kalocsai állami gazdaság főagronómusa vezette, hallgatói között pedig olyanok is akadtak, akik 1937-ben már megszerezték az ezüstkalászt. Az új tanfolyam végül csak egy télen át tartott, elvégzése után csak oklevelet kaptak a hallgatók.

A tsz szervezések „célbavették” az egykori ezüstkalászosokat, mert az agitátorok jól tudták, ha azok belépnek, másokkal könnyebb lesz aláírtni a belépési nyilatkozatot. A bátyai Piros Arany Tsz első elnöke az a Takács Ágoston lett, aki 1937-ben a tanfolyam első díját kapta, a vezetőségben, a csapat- és brigádvezetők között több régi ezüstkalászos gazda is akadt.

Az 1930-as évek mezőgazdaságot segítő, a kisgazda társadalmat erősítő, felülről jövő törekvések között, mint amilyenek a Hangya, a makói hagymás szövetkezet, a paprikaszövetség, jelentős helyet foglal el az ezüstkalászos gazdaképzés, amely kényszerű elsorvadása ellenére is sokat tett a magyar falvak mezőgazdasági kultúrájának fejlesztésében.

Fehér Zoltán

Helyreigazítás

Tisztelt Szerkesztőség! A Honismeret 1990. 1. számának mellékletében hírt közöltek arról, hogy Szécsénybe visszatértek a ferencesek. Ezen híradásnak nagyon örülünk, de sajnos a rövidke közlésbe több olyan hiba csúszott, ami félrevezeti az olvasót.

A templom titulusa nem Jézus szíve, hanem Jézus *színe* változása. Péter Orbán Márk nem rendfőnök, hanem *házfőnök*. A szécsényi rendház *nem* független a püspöki hatalomtól, hiszen Esztergomhoz tartozik. A rend jelszava *nem* a hírből szereplő mondat – az a világi és a szerzetesi papság különbségére utal –, hanem: *Pax et bonum!* (Galcsik Zsolt)